ИЗГЕ ЯЗМА

·ТӘҮРАТ·ЗӘБУР·
·ИНҖИЛ·

Изге Китапны тәржемә итү институты
2015

УДК 27-23
ББК 86.37-20

Изге Язма

Татар теленә тәрҗемә

Нәҗип Нәккаш бизәлеше

Хатлар өчен: ibt_inform@ibt.org.ru

ISBN 978-5-93943-220-7
© Институт перевода Библии, 2015

ҚОСЫМША

Сүзлек

Шартлы кыскартмалар:
к. – карагыз
гр. – грек телендә
рус. – рус телендә
яһ. – яһүд телендә
б. э. к. – безнең эрага кадәр
б. э. – безнең эраның

Адәм Углы
Арамей телендә бу сүз тезмәсе «кеше» дигәнне аңлата һәм беренче тапкыр «Даниил», 7:13-14 тә очрый. Инҗилдән билгеле булганча, Гайсә Мәсих Үзен Адәм Углы дип атый. *(«Марк», 8:31; «Рәсүлләр», 7:55-56.)*

Аклау
Инҗилдәге мәгънәсе: Гайсә Мәсихнең үлеп терелүе аша Аллаһы Тәгалә кешеләрнең гөнаһларын кичерә, аларны гаепсез һәм Үзе алдында хак дип саный. Гайсә Мәсихкә иман китергән кешене генә Аллаһы аклый. *(«Римлыларга хат», 1:17; 3:28.)*
К. **Тәкъвалык, Хаклык**.

Аллаһы (яһ. *Эл, Элоһим*)
Бердәнбер, кодрәтле, күк белән җирне бар кылучы, һәрбер җан иясен хөкемгә тартучы, Үзенә буйсынмаучыларны түбәнсетүче, тугрыларга мәрхәмәт күрсәтүче, Гайсә Мәсихкә иман китерүчеләргә мәңгелек тормыш бүләк итүче Зат.

Аллаһы Бәрәне
Тәүратта телгә алынган Муса кануны нигезендә, Исраилнең һәр кешесе Котылу бәйрәмендә Аллаһыга корбан итеп бәрән китерергә тиеш булган. Шушы гамәлләре белән алар Аллаһы ярдәмендә Мисыр коллыгыннан котылуларын билгеләгәннәр. «Аллаһы Бәрәне» – Гайсә Мәсихнең Инҗилдәге исемнәренең берсе. Бу исем Гайсә Мәсихнең кешеләр кылган гөнаһ өчен Аллаһы тарафыннан корбан ителүен аңлата. *(«Яхъя», 1:29; «I Көринтлеләргә хат», 5:7; «Ачылыш», 5.)*
К. **Котылу бәйрәме**.

Аллаһы сандыгы
К. **Килешү сандыгы**.

Аллаһыга таба борылу
Кылган гөнаһлар өчен тәүбә итеп, гөнаһлы тормышны калдырып, Аллаһы юлына басу.
К. **Тәүбә итү**.

Аллаһы йорты
Аллаһы хөрмәтенә корбан китерү һәм Аңа гыйбадәт кылу өчен Иерусалимдә төзелгән бина. Исраилиләр ышанганча, бу бина Аллаһының торагы булган, шуңа күрә аны Аллаһы йорты дип атаганнар. Аллаһы йортында ике бүлмә – Изге һәм Иң изге бүлмә булган. Иң изге бүлмәгә елга бер тапкыр, махсус гыйбадәт кылу өчен, баш рухани гына керә алган. Бүлмәләрне зур пәрдә аерып торган. Гайсә Мәсих алдан әйткәнчә *(«Лүк», 21:5-6)*, б. э. беренче гасырында Аллаһы йорты римлылар тарафыннан җимерелгән.

Аллаһы Патшалыгы
Инҗилдә әлеге төшенчә Аллаһының хакимлеген аңлата. Гайсә Мәсих Аллаһы Патшалыгы турында Үзенең вәгазьләрендә сөйли *(«Марк», 1:15; «Лүк», 17:20-21)*. Ул кылган могҗизалар әлеге Патшалыкның якынлашып килүен ачык чагылдыра. Бу Патшалыкның рухи асылы Гайсә Мәсихкә иман итү аша ачыла. Җирдә Аллаһы Патшалыгы Гайсә Мәсих икенче тапкыр килгәннән соң урнашачак.

Аллаһының изге кешесе
К. **Изге**.

Арам
Исраил патшалыгыннан көньякта, Фойникә иленнән көнчыгышта урнашкан дәүләт, ил. Иң зур шәһәрләренең берсе Дәмәшкъ булган. Арамиләр еш кына исраилиләргә каршы сугыш алып барганнар. Безнең эрага берничә гасыр кала греклар бу илне Сүрия дип атый башлый, һәм бу исем бүгенге көндә дә саклана.

Арамей теле
Борынгы яһүд һәм гарәп телләренә кардәш тел. Гайсә Мәсих заманында яһүдиләр, нигездә, арамей телендә сөйләшкәннәр.

Ата *(Аллаһыга карата)*
Гайсә Мәсих Аллаһыны «Атам» дип атый *(«Марк», 14:36)*, шуның белән ата һәм бала арасында нинди мөнәсәбәтләр булса, Аллаһы белән Үзе арасында нәкъ шундый мөнәсәбәтнең барлыгын күрсәтә. Гайсә Мәсихкә иман китергән кеше дә Аллаһы белән әнә шундый мөнәсәбәткә керә һәм шуңа күрә Аллаһыны «Атам» дип атый ала.

Аширә
Диңгез алиһәсе, күк патшабикәсе; Фойникә һәм Арам халыклары аны «анабыз алиһә», «илаһлар анасы» дип атаган. Тәүраттан билгеле булганча, Исраил халкы, әледән-әле Аширәгә табынып, Аллаһыга хыянәт итә торган булган.

Ашторет
Мәҗүсиләрнең мәхәббәт, уңдырышлылык һәм сугыш алиһәсе; фойникәлеләр, арамиләр, пелештиләр һәм кайбер башка халыклар табынган «Җир патшабикәсе», илаһ Багалның хатыны.

Ашшур
Хәзерге Гыйракның төньяк өлешендә ике мең ел дәвамында, б. э. к. 621 нче елга кадәр яшәгән борынгы көчле империя. Башкаласы Ниневә булган. Б. э. к. 722 нче елда ашшурлылар Төньяк, ягъни Исраил патшалыгын яулап алып бик күп исраилиләрне әсир итеп үз илләренә алып китәләр, алар урынына Исраилгә Ашшур империясенә буйсынган халыкларны ирексезләп күчерәләр. Тора-бара ул халыклар әсирлеккә китмәгән исраилиләр белән никахлаша башлыйлар. Ашшурлылар шулай ук Көньяк, ягъни Яһүдә патшалыгына да һөҗүм итеп карыйлар, әмма уңышка ирешмиләр. Соңыннан Ниневә, Аллаһы каргышына дучар булып, баскынчылар тарафыннан нигезенә кадәр җимерелә. *(«IV Патшалар», 18:9–19:36; «Нахум», 1–3.)*

Әгрип (Әгрип II)
Һируд Әгрип I угылы. Б. э. 53–93 нче елларында Фәләстин җирендәге берничә өлкәнең идарәчесе. *(«Рәсүлләр», 25:13-26.)*

Бабил (рус. *Вавилон*)
Хәзерге Гыйракның көньяк өлешендә б. э. к. 539 нчы елга кадәр яшәгән борынгы көчле империя. Бабил империясе Исраил халкының явыз дошманы булган. Б. э. к. 586 нчы елда бабиллеләр Көньяк, ягъни Яһүдә патшалыгын яулап алалар һәм халыкның күбесен әсирлеккә куып алып китәләр. Инҗилдә «Бабил» сүзе явызлык патшалыгын аңлата.

Багал
Кәнганиләр ышанганча, яңгыр һәм давыллар алып килүче, җирне уңдырышлы итүче илаһ *(«III Патшалар», 18:18-19; «Иремия», 19:4-5; «Римлыларга хат», 11:4.)*

Бердәмлек (гр. *экклесиа*)
Бу сүз Инҗилдә ике мәгънәдә кулланыла:
1) Гайсә Мәсихкә иман итүчеләр җыены;
2) җир йөзендәге барлык мәсихчеләр (Гайсә Мәсихкә ышанучылар).

Боерыклар сандыгы
К. **Килешү сандыгы**.

Вакыт хисабы
Инҗил буенча, иртәнге сәгать алтыдан кичке сәгать алтыга кадәр – көн, кичке алтыдан төнге уникегә кадәр – кич, төнге уникедән иртәнге алтыга кадәр төн саналган. Мәсәлән, «беренче сәгать» – иртәнге алты белән җиде арасына, «тугызынчы сәгать» көндезге ике белән өч арасына туры килгән.

Гаеп йолу корбаны
Әлеге корбан, гөнаһ йолу корбаны кебек үк, Аллаһыга яки якыннарыңа каршы кылынган гөнаһтан арыну, шулай ук дини мәгънәдә нәҗеслектән пакьләнү өчен китерелгән. Моннан тыш, китергән зыянны гаепле кеше артыгы белән капларга тиеш булган. *(«Левиләр», 5:2-13.)*

Гәлиләя
Пелешет (Фәләстин) җирендәге төбәк. Гайсә Мәсих яшәгән чорда анда күбесенчә чит халыкларның нәсел варислары гомер иткән, һәм яһүдиләр аларны бик үк өнәп бетермәгән. Гайсә Мәсих бу төбәктә байтак кына яшәгән һәм Үзенең мәсихлек хезмәтен башкарган.

Гөнаһ
Белә торып яки белмичә, Аллаһы тарафыннан билгеләнгән Канун тәртипләрен бозу, Аллаһыны тыңламау һәм Аңа буйсынмау.

Гөнаһ йолу корбаны
Исраил халкы өчен иң мөһим шушы төр корбан тулаем яндыру корбаны кебегрәк китерелгән, әмма мәзбәхтә малның симез-майлы өлеше генә, калганы исә торак урыннан читтә яндырылган. Әлеге корбан Аллаһыга яки якыннарыңа каршы кылынган гөнаһтан арыну, шулай ук дини мәгънәдә нәҗеслектән пакьләнү өчен китерелгән. *(«Левиләр», 4:2-35.)*

Гөнаһ йолу көне (яһ. *йом-киппур*)
Чатырлар бәйрәменнән алданрак уздырыла торган, көз башына туры килгән бу көндә исраилиләр эшләмәгән, ураза тоткан. Үзләренең һәм халыкның гөнаһларын йолу, Аллаһы чатырын һәм шундагы мәзбәхне пакьләндерү өчен, руханилар тиешле корбаннарны китергәннәр. *(«Левиләр», 16, 23:26-32; «Саннар», 29:7-11.)*

Грек теле
Гайсә Мәсих заманында Урта диңгез буендагы илләрдә аралашу теле булган. Инҗил грек телендә язылган.

Гыйбадәтханә (гр. *синагога*)
Инҗилдә әлеге сүз яһүдиләр яшәгән шәһәрләрдәге гыйбадәтханәне аңлата. Анда Аллаһы сүзен өйрәткәннәр, Тәүратны укыганнар, дога кылганнар.

Дан
Гомумән әйткәндә, «Аллаһының даны», «Раббының шөһрәте» дигән төшенчә Аллаһының чиксез хакимлеген һәм мәһабәтлелеген аңлата. Тәүраттан мәгълүм булганча, кайбер очракларда Аллаһының даны исраилиләргә якты нур, ут-ялкын, төтен рәвешендә күренгән. Гайсәнең тормышы, Ул тудырган могҗизалар, бигрәк тә Аның хачтагы үлеме һәм үлгәннән соң терелүе – болар барысы да Аллаһы Углының даны турында сөйли.

Җинаять
Тәүрат һәм Инҗил китапларында «җинаять» сүзе «гөнаһ»ның синонимы буларак кулланыла һәм Аллаһы канунына буйсынмауны аңлата.

Зәбур
Нигездә, Исраил патшасы Давыт тарафыннан иҗат ителгән мәдхияләр, Аллаһыны данлаучы жырлар, ялвару-догалар тупланмасы, Иске Гаһеднең зур бер өлеше.

Иблис (гр. *диаболос*)
Аллаһының дошманы, явыз рухлар башлыгы, кешеләрне вәсвәсәгә салучы рухи зат *(«Әюб», 1:6-12; «Маттай», 4:1-11)*. «Иблис» сүзе татар теленә – гарәп теленнән, ә аның синонимы «шайтан» (яһ. *сатан*) яһүд теленнән кергән.

Изге
«Изге» сүзенең мәгънәсе: «аерып алынган». Инҗилдә Гайсә Мәсихкә иман китергән кешеләрне «изге» дип атыйлар, чөнки Аллаһы аларны, тәкъва тормыш алып барсыннар өчен, бу гөнаһлы дөньядан аерып ала.

Изге Рух
Ягъни Аллаһы Рухы. Борынгы яһүд һәм грек телләрендә «рух» сүзенең төп мәгънәсе – «сулыш», «җил». Инҗилдән билгеле булганча, Гайсә Мәсихкә иман китергән кеше Изге Рухны кабул итә. Изге Рух ул – Гайсә Мәсихнең өйрәткәннәрен кешеләргә җиткерүче. *(«Яхъя», 14:15-17, 26.)*

Изге Рух белән сугарылу
Изге Рух белән сугарылган иман итүче кеше Изге Рухтан көч-куәт, зирәклек, Аллаһы хезмәтен башкару өчен нинди дә булса сәләт кабул итә. «Рәсүлләрнең эшләре» дигән китапның икенче бүлегендә Гайсәнең шәкертләренә Изге Рухның беренче тапкыр инүе тасвирлана; бу хәл Илленче көн бәйрәмендә була *(«Рәсүлләр», 2:1-4)*.
К. **Илленче көн бәйрәме**.

Изге чатыр
Аллаһы йорты төзелгәнче, исраилиләр шул чатырда Аллаһыга корбан китергәннәр һәм гыйбадәт кылганнар *(«Чыгыш», 25:8, 22; «Рәсүлләр», 7:44; «Гыйбриләргә хат», 13:10).*

Изге Язма
Иске Гаһед җыентыгына кергән китаплар Инҗилдә «Изге язмалар» дип атала.

Икмәк бүләге
Аллаһы уңыш үстерергә мөмкинлек биргән өчен Аңа рәхмәт йөзеннән китерелә торган корбан-бүләк. Ул зәйтүн мае вә хуш исле тәмләткечләр кушылган чи яки кыздырылган ашлыктан, оннан йә күмәчтән гыйбарәт булган. Аның бер өлеше яндырылып, калганы руханиларга бирелгән. *(«Левиләр», 2:1-16.)*

Илленче көн бәйрәме
Котылу бәйрәменнән соң илленче көнгә туры килә. Аның икенче исеме – «Уңыш бәйрәме». Ул көнне рәхмәт йөзеннән Аллаһыга яңа уңыштан икмәк бүләге һәм башка төр корбаннар китергәннәр. Гайсә Мәсихнең шәкертләренә Изге Рух шушы бәйрәм көнендә иңгән, һәм бу хәл очраклы булмаган: Илленче көн бәйрәме уңыш җыеп бетерүне төгәлләгән кебек, Изге Рухның иңүе дә Гайсә Мәсихнең җирдәге хезмәте төгәлләнүне белдерә. *(«Чыгыш», 23:16; «Левиләр», 23:15-16; «Канун», 16:9-12.)*

Иман итүче
Гайсә Мәсихкә иман китереп, Аллаһы тарафыннан гөнаһлары кичерелгән кеше.

Иман итүчеләр бердәмлеге
К. **Бердәмлек**.

Инҗил
Б. э. I гасырының икенче яртысында борынгы грек телендә иҗат ителгән, Гайсә Мәсихнең тормышы һәм тәгълиматы турындагы хикәяләрдән һәм хатлардан торган тупланма.

Иске Гаһед
Озак еллар дәвамында (б. э. к. XV – I гасырларда) төрле кешеләр тарафыннан язылган, соңыннан бер җыентыкка тупланган китаплар.
К. **Тәүрат**.

Исраил
1) Ягъкуб пәйгамбәрнең икенче исеме *(«Яратылыш», 32:22-32)*;
2) Исраил (Ягъкуб) токымы, исраилиләр. Ягъкуб угылларының саны буенча, Исраил халкы унике ыругка бүленгән;
3) Рәхабгам хакимлек иткән чорда Исраил патшалыгы икегә бүленгәннән соң барлыкка килгән Төньяк патшалык (ә Яһүдә – Көньяк патшалык).

Йолып алу
Тиешле түләү кертеп коллыктан, авыр хәлдән коткаруны аңлата. Инҗилдә язылганча, кешелекне гөнаһ хакимлегеннән азат итәр өчен түләнгән бәя – Гайсә Мәсихнең корбан булып үлүе.

Йөзем изгеч
Йөзем изү өчен ташны чокып ясалган чокыр *(«Хөкемчеләр», 6:11; «Иремия», 48:33)*.

Кайгы киеме
К. **Тупас тукыма**.

Кайсар
Рим императорларын шулай атаганнар.

Калкулык / Калку җир
Кәнганиләрнең гыйбадәт кыла торган яки потханәләре урнашкан урын. Анда, алиһә Аширәгә багышлап, махсус баганалар утыртканнар, корбан китергәннәр, елның билгеле бер вакытында, җирнең уңдырышлылыгын арттыру сылтавы белән, фахишәлек кылганнар. Гадәттә, калкулыклар түбәҗирләрдә, әмма кайвакыт киң ябалдашлы агачлар астында һәм үзәннәрдә урнашкан булган. Андый гамәлләрне өнәмәвен Аллаһы Үзенең пәйгамбәрләре аша әйтә килгән *(«Левиләр», 26:30; «III Патшалар», 3:2-4; «IV Патшалар», 23:1-28; «Иремия», 7:31)*. Баштарак Аллаһыга багышланган корбаннарны исраилиләр калку җирләрдә китерә торган булганнар, әмма соңыннан Аңа корбан китерү Иерусалимдәге Аллаһы йортында гына рөхсәт ителгән *(«I Патшалар», 9:12-25)*.

Кальга
Шәһәр эчендәге ныгытылган махсус урын, бина *(«II Патшалар», 5:17; «Зәбур», 36:39; «Амос», 2:5)*.

Камышлы диңгез
Бу атама – борынгы яһүд теленнән сүзгә-сүз тәрҗемә. Кайсы сулык турында сүз барганын әйтүе авыр. Камышлы диңгез Сүәеш яки Акаба култыгы булырга мөмкин, дип фаразлана. Инҗилдә Камышлы диңгез Кызыл диңгез дип тә бирелә *(«Чыгыш», 10:19; «Хөкемчеләр», 11:16; «I Көринтлеләргә хат», 10:1)*. Мисыр фиргавененнән качкан чакта, Исраил халкы шушы диңгезне кичеп чыга *(«Чыгыш», 13:18; 15:4, 22)*.

Канун
Аллаһының Исраил халкына биргән Кануны. «Канун» дигәндә, Муса аркылы бирелгән «Ун боерык (әмер)» яисә тулысынча Тәүрат китабы күздә тотыла. Нәсыйхәт һәм кагыйдәләр җыентыгы буларак, Канун Аллаһының Үз халкына карата булган теләген, Исраил халкының ничек яшәргә тиешлеген күрсәтә.

Канунчы / Канун белгече
Канун текстына үзгәртүләр кертмичә, аны күчереп язу, өйрәнү һәм өйрәтү, Канун кагыйдәләренең үтәлешен күзәтү алар җаваплылыгында булган. Гайсә Мәсих заманында Канун белгечләре яһүдиләргә Тәүрат китабында язылганнарны аңлата торган булган. «Иске Гаһед»тә телгә алынган Эзра кәтип, канун белгече вазифасын башкарган. *(«Эзра», 7:6; «Нәхәмия», 8:2.)*

Кәнган
1) Нух пәйгамбәр оныкларының берсе *(«Яратылыш», 9:18)*;
2) Фәләстин җиренең борынгы атамасы *(«Яратылыш», 12:5; «Чыгыш», 6:4; «Ешуа», 5:12)*.

Кәтип
К. **Канунчы**.

Керубимнәр
Аллаһы хезмәтендәге рухи затлар, Гадән бакчасының сакчылары *(«Яратылыш», 3:24)*. Әлеге затларның алтыннан коелган сыннары Раббының Килешү сандыгы өстенә куелган булган *(«Чыгыш», 25:18-22)*.

Килдаништәр
Бабил патшалыгында яшәгән һәм күпмедер вакытлар дәвамында хакимлекне үз кулында тоткан халыкларның берсе. «Иске Гаһед»тә бу сүз еш кына бөтен Бабил халкының атамасы буларак кулланыла. *(«Иремия», 24:5; 25:12; 50:10; 51:24.)*

Килешү
«Иске Гаһед» (ягъни Иске килешү) һәм «Яңа Гаһед» китапларында телгә алынган килешүләр, Аллаһы белән кешеләр арасында төзелгән булып, Исраил халкы тарихында зур әһәмияткә ия. Ибраһим пәйгамбәр *(«Яратылыш», 15)*, Нух пәйгамбәр *(«Яратылыш», 9:8-17)*, Синай тавында Муса пәйгамбәр аша Исраил халкы белән *(«Чыгыш», 19:24)*, Давыт патша белән *(«II Патшалар», 7)* Аллаһы төзегән килешүләр, Исраил халкы белән Аллаһы төзегән *(«Иремия», 31:27-37)* һәм Гайсә Мәсихнең үлеме белән расланган яңа килешү *(«Марк», 14:24; «I Көринтлеләргә хат», 11:25)* аеруча мөһимнәрдән санала.

Килешү сандыгы
Агачтан ясалган, алтын белән тышланган, капкачына керубим сыннары куелган әлеге сандык Аллаһының исраилиләр арасында булуын гәүдәләндергән. Сандыкта Аллаһының «Ун боерыгы» язылган таш такталар сакланган. Сандык – Изге чатырның, ә Аллаһы йорты төзелгәннән соң аның Иң изге бүлмәсендә торган. *(«Чыгыш», 25:10-22; «Гыйбриләргә хат», 9:4; «Ачылыш», 11:19.)*

Кирмән
К. **Кальга**.

Корбан
Кылган гөнаһларыннан чистарыну өчен, исраилиләр мәзбәхтә корбан итеп үгез, сарык, кәҗә яисә күгәрчен яндырганнар, Аллаһыны мактау, Аңа рәхмәтләр әйтү йөзеннән бүләкләр (он, икмәк, шәраб, май) китергәннәр. Корбан китерү тәртипләре Тәүратта күрсәтелгән. Инҗилдән билгеле булганча, кешелекнең барлык гөнаһларын кичерү өчен Аллаһы Үзе китергән бердәнбер корбан – Гайсә Мәсих.

Коткаручы
Гайсә Мәсихне Аллаһы бар халыклар өчен Коткаручы иткән *(«Рәсүлләр», 5:31)*. Гайсә Мәсих – кешеләрне гөнаһ коллыгыннан һәм Аллаһы тарафыннан җәзага тартылудан коткаручы.

Котылу бәйрәме (гр. *пасха*)
Аллаһы әмере нигезендә, әлеге бәйрәмне исраилиләр Мисыр коллыгыннан котылуны искә алып билгеләп үткәннәр. Бәйрәм алды көнне һәр гаилә корбанга бәрән китерергә тиеш булган. Гайсә Мәсих, Аллаһы бәрәне буларак, нәкъ Котылу бәйрәмендә корбан ителә, һәм шуннан соң бәйрәм, икенче төсмер алып, гөнаһлардан котылуны аңлата башлый. *(«Чыгыш», 12:14-20.)*

Кулларны кую
Символик хәрәкәт, дини йола. Инҗилдән күренгәнчә, кеше башына кулларны түбәндәге очракларда куйганнар:
1) фатиха биргәндә *(«Маттай», 19:13, 15)*;
2) Бердәмлектәге хезмәткә багышлаганда *(«Рәсүлләр», 6:6; 13:3)*;
3) дога кылып, Аллаһыдан көч-сәләт сораганда *(«I Тимутәйгә хат», 4:14; «II Тимутәйгә хат», 1:6)*;
4) Изге Рухны кабул итү өчен дога кылганда *(«Рәсүлләр», 8:17; 19:6)*;
5) авыру-зәхмәтләрдән савыктырганда *(«Марк», 6:5; «Лүк», 4:40; 13:13; «Рәсүлләр», 28:8)*.

Кулъязма төргәге
Көпшә сыман итеп төрелгән, озынча юка күн кисәгеннән яки папирустан эшләнгән китап.

Күкләр Патшалыгы
К. **Аллаһы Патшалыгы**.

Ладан
Көньяк Гарәбстанда үсә торган куаклардан алынган кыйммәтле хуш исле сумала. Аны Аллаһы йортында мәзбәхтә көйрәткәннәр һәм кайбер корбаннарга кушып яндырганнар. Шушы китапның кайбер урыннарында «ладан» сүзе «хуш исле сумала» дип бирелә.

Май сөртү
Ниндидер үзенчәлекле хезмәткә (патша, рухани һәм кайбер очракта пәйгамбәр хезмәтенә) багышлау билгесе итеп кешенең башына хуш исле майлар катнашмасы сөртә торган булганнар *(«I Патшалар», 10:1; «Чыгыш», 29:7; «Левиләр», 8:12; «III Патшалар», 19:16)*.
К. **Мәсих**.

Мәаб

1) Лут пәйгамбәрнең углы;

2) Мәабның токымы, мәабиләр. Тугандаш саналган исраилиләр белән әлеге мәҗүси кавем дошмани мөнәсәбәттә булган *(«Канун», 23:3-4; «Хөкемчеләр», 3:12-14).* «Рут» китабында Рут исемле мәаби бер хатынның, үз илен ташлап, Исраил җиренә күчеп килүе һәм шунда кияүгә чыгуы турында әйтелә; Рут – Давыт патшаның ерак әбисе.

Мәзбәх

Корбан китерү өчен таштан, туфрактан йә тимердән ясалган махсус урын-корылма; русчасы: алтарь, жертвенник. Муса пәйгамбәр чорыннан башлап, мәзбәх (төгәлрәк әйткәндә, корбанлык малны яндыра торган бакыр мәзбәх һәм хуш исле сумала-майлар көйрәтү мәзбәхе) бары тик Изге чатырда, соңыннан Аллаһы йортында гына булган. Корбан китерү хезмәтен бары тик руханилар гына башкарган.

Мәрхәмәт

Әлеге татар сүзе Тәүратта яһүдләрнең «хесед» («тугры мәхәббәт»), ә Инҗилдә грекларның «харис» («игелек күрсәтү») сүзе өчен кулланылды.

Мәсих (гр. *Христос*)

Гайсә титулларының берсе. Бу сүзнең мәгънәсе: «май сөртелгән» (яһ. *Машиах*). Исраилгә патша билгеләгәндә, руханилар патшаның башына хуш исле майлар катнашмасы сөртә торган булганнар, шушылай итеп алар әлеге затның Аллаһы тарафыннан сайланган булуын күрсәткәннәр. Гайсәнең Мәсих дигән атамасы Аның дөньяны гөнаһ хакимлегеннән коткару өчен Аллаһы тарафыннан сайланган Зат булуын аңлата.

Мәсихчеләр

Гайсә Мәсихкә иман китереп, Аллаһы тарафыннан гөнаһлары кичерелгән кешеләр, Мәсихнең иярченнәре. Әлеге исем беренче тапкыр Инҗилдәге «Рәсүлләрнең эшләре» *(11:26)* дигән китапта очрый.

Мәҗүсиләр

Пот-сыннарга табынучы халыклар. Инҗилдә хикәяләнгәнчә, Гайсә Мәсихнең үлеп терелүе мәҗүсиләр белән яһүдиләр арасындагы киртәне җимерә.

Мирра

Көньяк Гарәбстан һәм Африкада үсә торган куаклардан алынган кыйммәтле хуш исле сумала. Аны Аллаһы чатырындагы савытларны изгеләштергәндә, руханиларны хезмәткә багышлаганда, шулай ук хушбуй ясау һәм, антисептик буларак, мәетләрне бәлзәмләү өчен кулланганнар. Гайсә Мәсих тугач, Аның янына килгән йолдызчылар алтын вә ладан белән бергә бүләккә мирра да алып килгәннәр *(«Маттай», 2:1-12).*

Очрашу чатыры
К. **Изге чатыр**.

Өлкәннәр
Нәсел-ыругның иң абруйлы, иң хөрмәтле вәкилләре. Алар хөкем чыгару, катлаулы булмаган дәгъваларны хәл итү кебек эшләр башкарган *(«Чыгыш», 3:16; «Канун», 19:12; «Рут», 4:2-11).* Мәсихчеләр бердәмлегендә «өлкәннәр» дип җитәкчелек итүчеләрне атаганнар *(«I Тимутәйгә хат», 5:17; «Титуска хат», 1:5-9).*

Пакь, чиста булу (булмау)
Тәүратта әлеге сүзләр, гадәттә, дини мәгънәдә кулланыла. Хәрәм малның итен ашаган, махау белән авыручыга яисә мәеткә орынган кеше үзенең пакьлеген жуйган дип саналган. Андый кеше, пакьләнер өчен, корбан китерергә, үзен һәм өс киемен юарга тиеш булган, аның өстенә шулай ук һүссәп үләнен манып махсус әзерләнгән су да сипкәннәр. *(«Левиләр», 7:19; 10:10; 13:12-13; «Саннар», 19:17-19; «Канун», 14:3-21.)*

Пәйгамбәрләр
Гадәттә, Аллаһы тарафыннан сайланып, Аңардан кабул иткән сүзләрне кешеләргә житкерүчеләр, әмма алар бер-берсеннән нык аерылганнар. Мәсәлән, Исраил тарихындагы тәүге пәйгамбәрләр (Ильяс пәйгамбәр кебек гаиптән хәбәр бирүчеләр) еш кына төркем-төркем булып йөргәннәр; кайвакыт аларның «пәйгамбәрлекләре» чамадан тыш хискә бирелеп Аллаһыны данлаудан гыйбарәт булган *(«I Патшалар», 10:10).* Шемуил пәйгамбәр исә хөкемче вазифасын башкарган. Ә соңрак яшәгән пәйгамбәрләр (мәсәлән, Иремия, Ишагыйя) кешеләргә Аллаһыдан иңгән күренешләрне житкерә торган булганнар.

Пелешет
Әлеге сүз – борынгы яһүд теленнән транскрипция. «Иске Гаһед»тә телгә алынган Пелешет иле Урта диңгезнең көньяк-көнчыгыш ярларында урнашкан булган. Б. э. башында греклар Пелешет сүзен «Палестинэ» («Фәләстин») дип үзгәрткәннәр.

Пелештиләр
Пелешет халкы.
К. **Пелешет**.

Раббы
Яһүд телендәге «Яһвә» сүзе (Аллаһының Үз исеме, «бар булу» фигыле белән бәйле) «Иске Гаһед»нең әлеге басмасында «Раббы» дип бирелә. «Яһвә» исемен кычкырып әйтергә ярамаганлыктан, тора-бара аның урынына «Адонай» (Хуҗам) сүзен куллана башлаганнар. Грек телендә язылган Инҗилдә «Яһвә» һәм «Адонай» исемнәре «Кюриос» (Раббы, Хуҗам) дип тәрҗемә ителгән, һәм шушы сүз Аллаһыга карата да, Гайсә Мәсихкә карата да кулланыла.
К. **Хаким**.

Раббы йорты
К. **Аллаһы йорты**.

Раббының көне / Раббы көне
Раббы хөкем итәргә киләчәк көн. Ул көнне Аллаһы бөтен дөньяны Гайсә Мәсих аша хөкем итәчәк. Бу көн «кыямәт көне» дип тә атала. *(«Маттай», 24:43; 25:31-46; «Лүк», 17:24.)*

Рәсүл (гр. *апостолос*)
Әлеге сүзнең мәгънәсе: «җибәрелгән кеше». Гайсәнең беренче тапкыр сайлап алынган унике шәкерте – беренче рәсүлләр. Гайсә Мәсих, Үз исеменнән сөйләргә вәкаләт биреп, Аллаһы хезмәтен башкарыр өчен аларны халык арасына юллаган.

Рим
Гайсә Мәсих җирдә яшәгән чорда күп илләрне, шул исәптән Исраилне яулап алган зур империя. Башкаласы да Рим дип аталган.

Рухани
Аллаһы йортында хезмәт итүче. Руханиларның төп вазифасы кешеләр алып килгән малны Аллаһыга корбанга китерүдән гыйбарәт булган. Аллаһы әмере нигезендә, израилиләрдә Һарун нәселе генә рухани булып хезмәт иткән.

Саддукейлар
Гайсә Мәсих заманындагы яһүдиләрдә, нигездә, руханилардан һәм Иерусалим аксөякләреннән торган дини фирка. Фарисейлардан аермалы буларак, алар үлеп терелүгә, фәрештәләрнең һәм явыз рухларның барлыгына ышанмаганнар, Тәүратны, ягъни Муса пәйгамбәрнең биш китабын гына Аллаһы сүзе итеп таныганнар.

Самарея
Б. э. к. 885–874 нче елларда хакимлек иткән Омри патша заманыннан башлап, Төньяк патшалыкның, ягъни Исраил патшалыгының башкаласы. Кайвакыт тулаем Төньяк патшалыкны да Самарея дип атыйлар. *(«III Патшалар», 13:32; 16:23-24; «IV Патшалар», 17:24.)*

Сикомор
Фикус семьялыгыннан булган каты, нык агач. Инҗирнекеннән кайтышрак җимешләре ярлылар азыгы саналган. Сикомор агачы төзелештә дә кулланылган.

Синай тавы
Урта диңгездән көньякта урнашкан Синай ярымутравындагы тау. Аллаһы бу тауда Муса пәйгамбәр аркылы Исраил халкына Үзенең «Ун боерыгын» биргән һәм алар белән килешү төзегән. *(«Чыгыш», 19–20; 24; 34.)*

Сөннәткә утырту
Аллаһы Тәгалә, Ибраһим пәйгамбәр белән төзеген килешүнең билгесе итеп, Ибраһимга үзен, аның йортындагы һәр ир затын һәм киләчәктә Исраилдә туачак һәр ир баланы сөннәткә утыртырга кушкан *(«Яратылыш», 17:9-14)*.
К. **Килешү**.

Сөннәтсезләр
Бу сүз, гадәттә, мәҗүси халыкларга карата кулланылган. Аллаһы юлыннан йөрмәүчеләр турында сүз барганда, Тәүратта «йөрәкләре сөннәтләнмәгән», «колаклары сөннәтләнмәгән» һ. б. ш. гыйбарәләр дә очрый. *(«Левиләр», 26:41; «Хәкемчеләр», 14:3; «I Патшалар», 14:6.)*

Стан
Юлга чыккан гаскәр яки кешеләр төркеме, чатырлар корып, вакытлыча туктаган урын, туктаулык *(«Чыгыш», 16:13; «I Патшалар», 4:3-4)*.

Суга чумдыру йоласы
Инҗилдә суга чумдыру йоласының ике төре турында сүз бара:
1) Яхъя пәйгамбәр тарафыннан чумдырылу – гөнаһлардан тәүбә итүне, гөнаһ кылмаска карар кылып, үзеңне Аллаһы Тәгаләгә багышлауны аңлата. Инҗилнең беренче дүрт китабында шундый чумдыру турында сүз бара *(«Маттай», 3:1-6)*;
2) Гайсә Мәсих үлеп терелгәннән соң, суга чумдыру йоласының мәгънәсе тирәнәя, киңәя: Гайсә үлеп терелгән кебек, кеше дә, гөнаһлы тормыш өчен үлеп, тәкъва тормыш өчен терелә *(«Көлессәйлеләргә хат», 2:12)*.

Сугыш арбасы
Яу кырында, ә кайвакыт йөк ташу өчен кулланылган ике тәгәрмәчле арба.

Су җыю чокыры
Яңгыр суларын җыю өчен ясалган чокыр. Андый коеларны зур чокыр казып, төбенә һәм ян-якларына таш түшәп, измә белән сылап яисә кыяны чокып эшләгәннәр. Кое авызын тар итеп ясап, аны капкач белән томалаганнар. *(«Канун», 6:11; «Иремия», 38:7-8.)*

Татулык корбаны
Аллаһы белән татулыкны саклау һәм Аның белән дөрес мөнәсәбәттә булу өчен китерелгән корбан. Чалынган малның бер өлешен мәзбәхтә яндырганнар, калган өлешен корбан китергән кеше үзе, аның гаиләсе һәм рухани ашаган. *(«Левиләр», 3:1-17; «III Патшалар», 9:25.)*

Тәкъвалык
Аллаһыга тугрылык саклап, Аның сүзе буенча яшәүне аңлата.
К. **Хаклык / Хак булу, Аклау**.

Тәүбә итү
Гөнаһның гөнаһ икәнен аңлап, кешенең үз теләге белән гөнаһлы тормыштан баш тартуы, кылган гөнаһлары өчен үкенүе һәм гөнаһ эшләмәскә карар кылуы.
К. **Аллаһыга таба борылу**.

Тәүрат (яһ. *тора*)
Әлеге сүз «канун, нәсыйхәт, үгет» дигәнне аңлата. «Иске Гаһед»нең беренче биш китабын, ә кайвакыт бөтен «Иске Гаһед»не Тәүрат дип атыйлар.
К. **Иске Гаһед**.

Төргәк / Төргәкле китап
К. **Кулъязма төргәге**.

Төче күмәч бәйрәме
Исраилиләрдә Котылу бәйрәменнән соң үткәрелгән һәм җиде көн дәвам иткән бәйрәм. Ул көннәрдә төче камырдан пешерелгән ризык кына ашаганнар. Мисырдан киткән чакта камыр куярга вакыт булмаганлыктан, исраилиләр, Аллаһы әмерен үтәп, юлга ипине төче камырдан пешергәннәр. *(«Чыгыш», 12:17-20; 23:15.)*

Тулаем яндыру корбаны
Бу – корбанның махсус төре, чөнки чалынган малны тулысынча мәзбәхтә яндырганнар. Башка төр корбаннарны китергәндә исә, аларның кайбер өлешләрен генә яндырып, калганын ашаганнар. Тулаем яндырылган корбанның төтене, күккә күтәрелеп, Аллаһының күңелен хушландыра дип саналган. *(«Яратылыш», 8:20; 22:2 һ. б.; «Левиләр», 1:2-17.)*

Туммим һәм Урим
К. **Урим һәм туммим**.

Тупас тукыма
Тупас тукымага кешеләр кайгы яки үкенү билгесе итеп төренгәннәр. Андый вакытларда алар еш кына башларына көл сипкәннәр яисә көлгә утырганнар. *(«Нәхәмия», 9:1; «Даниил», 9:3; «Маттай», 11:21.)*

Ураза тоту
Аллаһы ризалыгы өчен күпмедер вакыт яки күпмедер көннәр бөтенләй ризык ашамау. Ул көнне (көннәрне) Аллаһыдан мәрхәмәт һәм ярдәм сорап дога кылалар. *(«Маттай», 4:2; «Лүк», 18:12; «Рәсүлләр», 13:2-3.)*

Урим һәм туммим / Урим
Баш руханиның күкрәкчәсендә сакланган ташлар. Аллаһының ихтыярын белер өчен шулар ярдәмендә жирәбә салганнар, дип фаразлана. *(«Чыгыш», 28:30; «Левиләр», 8:8; «Канун», 33:8.)*

Үлеләр дөньясы / Үлеләр аймагы
Тәүрат язылган заманнарда үлеләр дөньясы җир астында урнашкан, дип фаразланган. Ләкин ул хәзерге дин гыйлемендәге «тәмуг» төшенчәсе белән бер үк нәрсә түгел. Үлеләр дөньясына кешеләр вафат булганнан соң киткәннәр. Өлкән яшькә җиткәч, «ата-бабаларга кушылу» яхшы дип саналган. *(«Яратылыш», 37:25; 42:38; «Зәбур», 6:6; «Ишагыйя», 38:18; «Яхәзкыл», 32:18.)*

Фарисейлар
Гайсә Мәсих заманында яһүдиләрдә дини фиркаларның берсе. Фарисейлар Муса канунын һәм гасырлар дәвамында шуңа өстәлеп килгән кагыйдәләрне төгәл үтәүне алга сөргәннәр.

Фарсы
Бабил патшалыгы таркалганнан соң (б. э. к. 539 нче елда) шул җирләрдә үсеп-көчәеп киткән империя. Ул, Исраилне дә кертеп, Грециядән алып Мисырга һәм Үзәк Азиягә кадәр булган барлык җирләрне яулап алган. Кайвакыт аны Мадай-Фарсы империясе дип атаганнар, чөнки Мадай өлкәсе б. э. к. 550 нче елда Фарсы империясе составына кергән. *(«Эстер», 1:19; «Даниил», 6:8, 12, 15.)*

Фатихалау
Аллаһының кемгәдер мәрхәмәт, нинди дә булса игелек күрсәтүе *(«Гыйбриләргә хат», 6:14)* яки кемнеңдер икенче берәүгә Аллаһыдан мәрхәмәт, нинди дә булса игелек күрсәтүне соравы *(«Римлыларга хат», 12:14)*.

Фәрештә
Аллаһыга хезмәт итүче һәм кешеләргә ярдәм итүче рухи зат. Әлеге сүзнең төп мәгънәсе – «хәбәрче»; пәйда булганда, фәрештәләр, гадәттә, Аллаһыдан хәбәр алып килгәннәр.

Фиргавен
Борынгы Мисыр патшаларын шулай атаганнар.

Фойникә
Тәүрат һәм Инҗилдә телгә алынган борынгы патшалык хәзерге Ливан җирләрендә урнашкан булган. Сур белән Сидун патшалыкның иң зур шәһәрләреннән саналган.

Хаким (яһ. *Адонай*, гр. *Кюриос*)
Яһүд һәм грек телләрендә бу сүз «нәрсәнеңдер яки кемнеңдер хуҗасы» дигән мәгънәне аңлата. Элек хатын-кыз – үзенең иренә, хезмәтчеләр һәм коллар хуҗаларына шулай мөрәҗәгать иткәннәр. Бу сүз белән Аллаһыга мөрәҗәгать иткәндә, Аның кешелек дөньясына, бөтен матди һәм рухи дөньяга Хуҗа булуы аерып күрсәтелә. Инҗилдә Хаким сүзе Гайсә Мәсихкә карата еш кулланыла.
К. **Раббы**.

Хаклык / Хак булу (гр. *дикайосуне*)

1) Аллаһының һәрвакыт хаклы, гадел, тугры булуы *(«Римлыларга хат», 3:25-26; «II Петердән хат», 1:1)*;

2) кешенең Аллаһы белән дөрес мөнәсәбәттә булуы *(«II Тимутәйгә хат», 4:8)*. Хаклык, хак булу, тәкъвалык, аклау дигән сүзләрнең тамыры грек телендә бер үк. К. **Тәкъвалык, Аклау**.

Хач

Гайсә Мәсих яшәгән чорда кешеләрне җәзалап үтерү өчен кулланылган җайланма; ул бер-берсенә турыпочмаклап кагылган ике бүрәнәдән гыйбарәт булган. Татарча аны шулай үк «тәре» дип тә атыйлар. Хачка кадаклану бик авыр һәм хурлыклы җәза саналган. Җәмгыять өчен куркыныч тудырган җинаятьчеләрне Рим хөкемчеләре, гадәттә, шундый төр җәзага тарта торган булган.

Хөкемдарлык таягы

Патшаның хакимлек көчен белдерә торган билге *(«Яратылыш», 49:10; «Эстер», 4:11; «Зәбур», 44:7; 59:9)*.

Хуҗа-Хаким

К. **Хаким**.

Һируд

1) Бөек Һируд: б. э. к. 37–4 нче елларда бөтен Фәләстин җире өстеннән идарә иткән Яһүдия патшасы. Гайсә Мәсих шул чорда туган.

2) Һируд Антипас, Бөек Һирудның угылы. Б. э. к. 4 нче елдан башлап б. э. 39 нчы елына кадәр Гәлиләя өлкәсенең идарәчесе.

3) Һируд Әгрип I, Бөек Һирудның оныгы. Б. э. 41–44 нче елларында Фәләстин җирендәге берничә өлкәнең идарәчесе. Тарихка ул мәсихчеләрне эзәрлекләүче буларак та кереп калган. *(«Рәсүлләр», 12:1-5.)*

Һүссөп

Исраил руханилары пакьләү йоласын башкарганда һүссөп үләнен корбан малы канына яисә махсус әзерләнгән суга манып кеше яки әйбер өстенә сипкәннәр *(«Чыгыш», 12:22; «Саннар», 19:18; «Яхъя», 19:29; «Гыйбриләргә хат», 9:19)*.

Чатырлар бәйрәме (яһ. *суккот*)

Исраил халкының, кырык ел буена чүлдә йөреп (Мисыр коллыгыннан котылганнан соң, Кәнган җиренә юл тотканда), чатырларда яшәвенә багышланган әлеге бәйрәм көз башына туры килгән. Җиде көн дәвам иткән бәйрәм вакытында кешеләр агач ботакларыннан ясалган чатырларда яшәгән. *(«Левиләр», 23:33-36, 39-43; «Саннар», 29:12-34; «Канун», 16:13-15.)*

Шайтан
К. **Иблис**.

Шакшы рух
К. **Явыз рух**.

Шаһитлык чатыры
К. **Изге чатыр**.

Шәһәр капкасы
Борынгы шәһәрләр, гадәттә, калын дивар белән уратып алынган булган. Капка яныңдагы ачык мәйдан төрле җыеннар, очрашулар, сәүдә өчен иң кулай урын саналган. *(«Рут», 4:1-12.)*

Шәраб бүләге
Гадәттә, икмәк бүләге белән бергә китерелгән. Ул, Аллаһы йортындагы иртәнге һәм кичке корбаннарның, шулай ук тулаем яндыру һәм татулык корбаннарының бер өлеше буларак, Аллаһыга багышланган. Аны мәзбәх өстенә койганнар. *(«Чыгыш», 29:40-41; «Саннар», 28:7.)*

Шефела
Тау итәге Шефела – Урта диңгез ярлары белән Яһүдә таулары арасындагы җирләр. Әлеге басманың кайбер урыннарында «үзән» дип бирелә. Элек Шефела сикомор урманнарына бай булган.

Шимбә көн
Яһүдиләрдә атнаның җиденче көне. Дөньяны яратканнан соң, Аллаһы шимбәне ял көне буларак махсус аерып куйган. Шуңа күрә бу көнне яһүдиләргә эшләү катгый тыела. *(«Яратылыш», 2:2-3; «Чыгыш», 20:8-11.)*

Шөһрәт
К. **Дан**.

Эдом
1) Исхак пәйгамбәр углы Эсауның икенче исеме *(«Яратылыш», 25:30)*;
2) Эсау токымы, ягъни эдомиләр яшәгән, Үле диңгездән көньякта һәм көньяк-көнчыгышта урнашкан ил. Эдом җирләрен башкача Сәгыйрь дип тә атаганнар.

Эфод
1) Раббыга гыйбадәт кылганда баш рухани кия торган, затлы тукымадан тегелеп, күкрәкне һәм арканы каплап торган өс кием *(«Чыгыш», 28:6; «Левиләр», 8:6-7)*;
2) гыйбадәт кылганда руханилар кия торган җитен өс кием *(«I Патшалар», 22:18; «I Ельязма», 15:27).*

Югары киңәшмә
Яһүдиләрнең Хөкем шурасы. Ул җитмеш кешедән: руханилардан, канун белгечләреннән, аксөякләрдән торган. Киңәшмәдә, башлыча, дини мәсьәләләр каралган. Әлеге оешма шулай ук Рим хакимияте алдында үз халкының вәкиле дә булган.

Явыз рух
Иблискә хезмәт итүче, аның ихтыярын башкаручы рухи зат (җен).

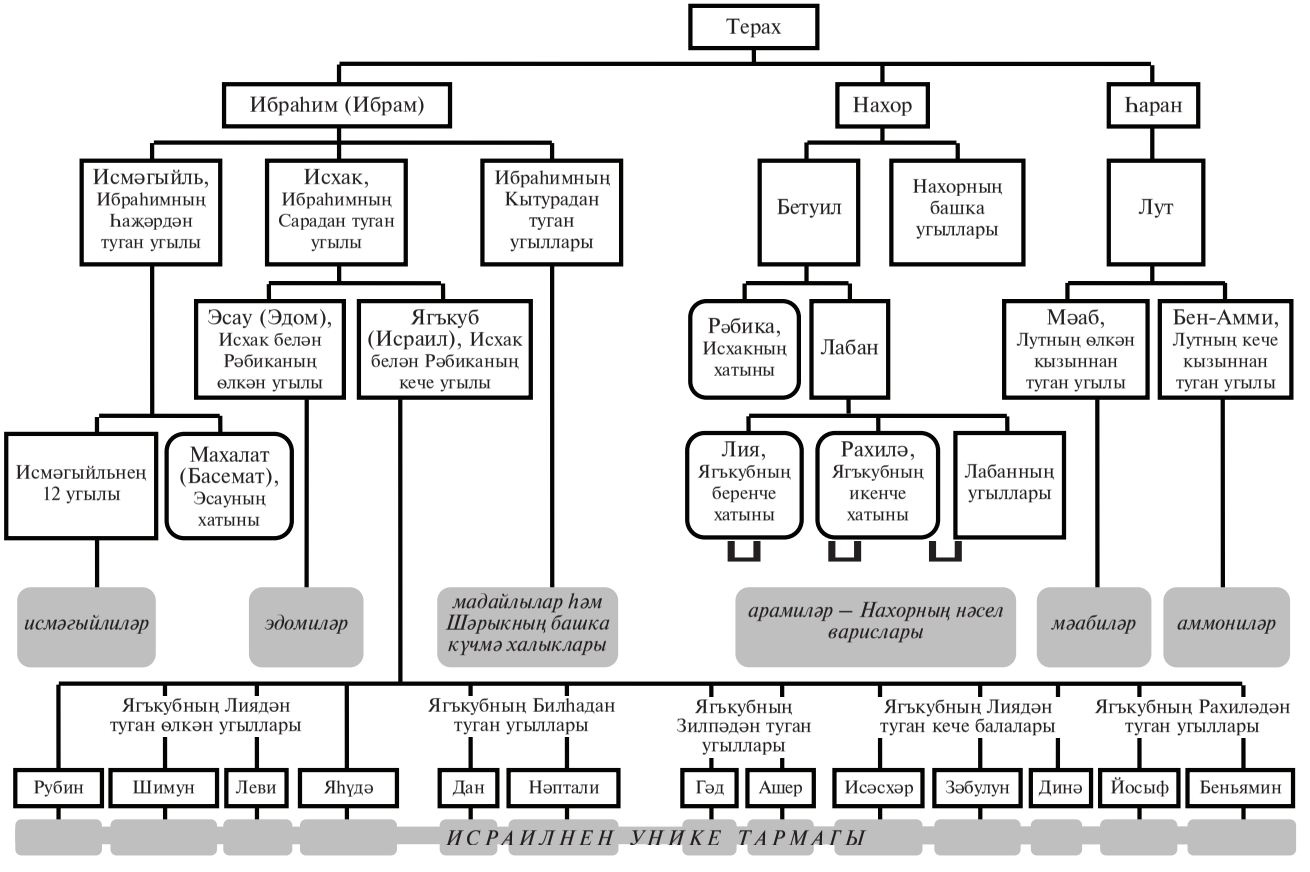
Яхшы хәбәр (гр. *эуаггелион*)
Гайсә Мәсих тараткан Яхшы хәбәр Аллаһы Патшалыгының якынлашып килүе турында. Гайсә Мәсих үледән терелеп күккә ашканнан соң рәсүлләр тараткан Яхшы хәбәрнең мәгънәсе: дөнья гөнаһлары өчен Гайсә Мәсих корбан ителгәннән соң Аңа иман китерүче барлык кешеләр Аллаһы белән татулаша. *(«Маттай», 4:23; «Рәсүлләр», 10:36.)* Инҗил җыентыгын «Яхшы хәбәр» дип тә атыйлар; Маттай, Марк, Лүк, Яхъя бәян иткән «Яхшы хәбәр»ләр Гайсә Мәсихнең кылган гамәлләре, вәгазьләре, Аның җәза алуы, үлеме һәм яңадан терелүе турында сөйли.

Яһүд теле
«Иске Гаһед» китаплары, нигездә, борынгы яһүд (гыйбрани) телендә язылган. Яһүд һәм арамей телләре – кардәш телләр. Бабил коллыгы чорыннан (б. э. к. VI гасырдан) борынгы яһүд телен арамей теле кысрыклый башлаган. Гайсә Мәсих заманында яһүдиләр инде арамей телендә сөйләшкәннәр, ә борынгы яһүд теле Изге Язмалар теле буларак сакланган.

Яһүдә
1) Ягъкубның углы, уникә ыруг башлыгының берсе (Давыт патша һәм Гайсә Мәсих – Яһүдә ыругыннан);
2) Яһүдә токымы, яһүдиләр яшәгән ил, Исраилнең Көньяк патшалыгы.

Яңа ай бәйрәме
Исраилиләрдә айның беренче көне. Кешеләр ял итә, гыйбадәт кыла, җыйнаулашып корбан китерә торган көн. *(«Саннар», 28:11-15.)*

Яңа Гаһед
К. **Инҗил**.

© Россия Изге Китап жәмгыяте, 1999

Изге Язманың татар телендә нәшер ителгән өлешләре

1864 Вәгазьче. Казан. Кириллицада.

1866 Инҗил – Матфей тәгъбир иткәнчә. Казан. Кириллицада.

1873 Инҗил – Матфей тәгъбир иткәнчә. Казан. Кириллицада.

1875 Зәбур. Казан. Кириллицада.

1884 Инҗил – Матфей тәгъбир иткәнчә. Казан. Гарәп язуында.

1886 Инҗил – Марк тәгъбир иткәнчә. Казан. Гарәп язуында.

1890 Инҗил – Матфей тәгъбир иткәнчә. Казан. (1884 нче елда чыккан китапның икенче басмасы).

1891 Зәбур. Казан. (1875 нче елда чыккан китапның икенче басмасы).

1893 Зәбур. Казан. Борынгы славян һәм татар теләрендә.

1893 Инҗил – Матфей, Марк, Лука һәм Яхъя тәгъбир иткәнчә. Казан. Кириллицада.

1898 Инҗил – Матфей, Марк, Лука һәм Яхъя тәгъбир иткәнчә. Казан. (1893 нче елда чыккан китапның икенче басмасы).

1908 Инҗил – Матфей, Марк, Лука һәм Яхъя тәгъбир иткәнчә. Казан. (1893 нче елда чыккан китапның өченче басмасы).

1914 Зәбур. Казан. Кириллицада.

1972 Инҗил – Матфей, Марк, Лука һәм Яхъя тәгъбир иткәнчә (1893 нче елда чыккан басмадан). Зәбур (1914 нче елда чыккан басмадан).

1985 Яхшы хәбәр (Инҗилнең беренче биш китабы).

1995 Яхъя тәгъбир иткән Инҗил. Минск.

1997 Зәбур. Казан. (1914 нче елда чыккан китапның төзәтелгән басмасы).

1998 Илчеләрнең эшләре. Минск.

1999 Сөләйман патшаның гыйбрәтле сүзләр китабы. Вәгазьче китабы. Минск.

2000 Рут китабы. Эстер китабы. Юныс пәйгамбәр китабы. Казан.

2001 Инҗил. Казан.

2003 Яратылыш китабы. Казан.

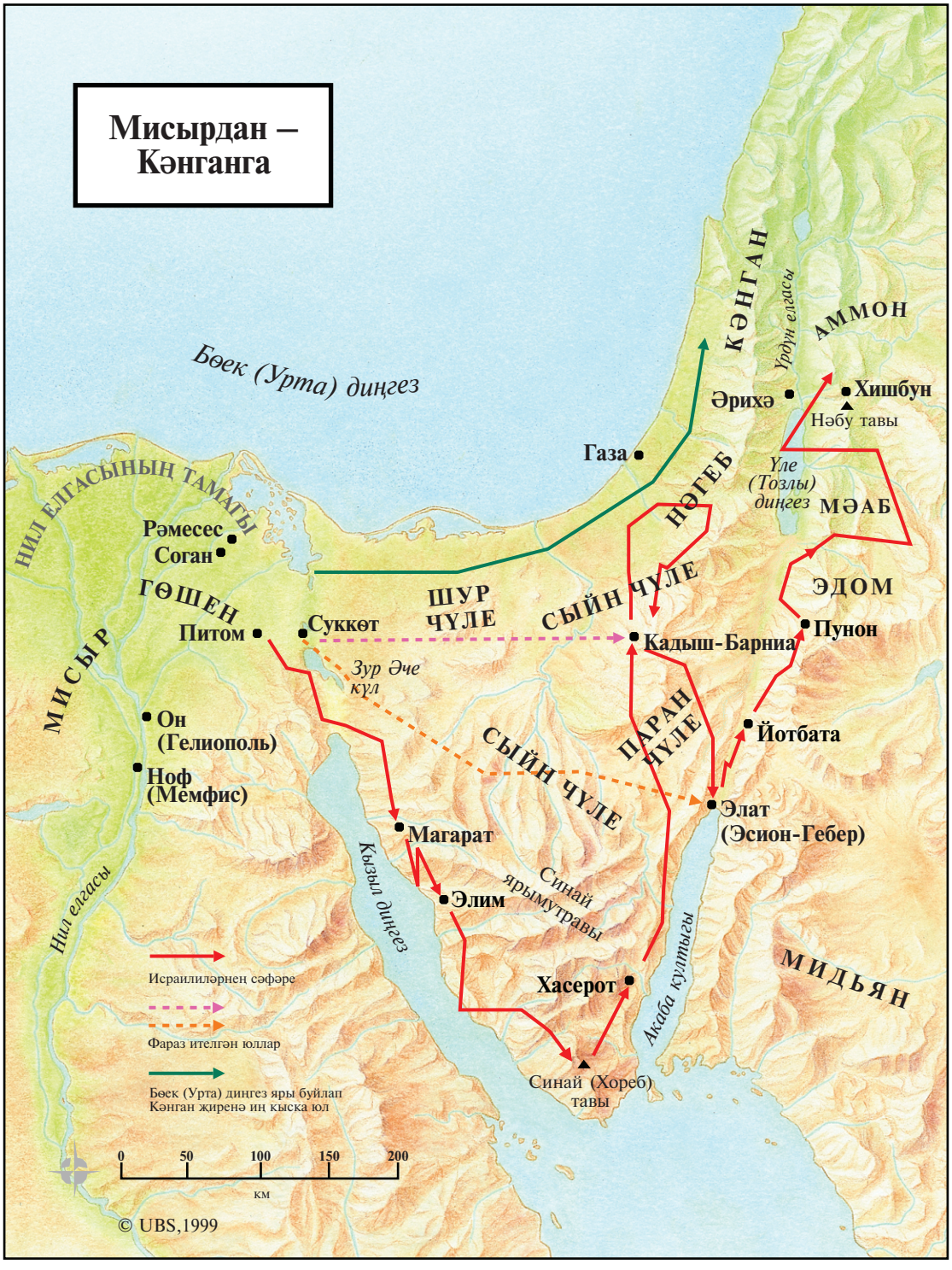
2004 Яхъя бәян иткән Яхшы хәбәр. Казан. (1995 нче елда чыккан Яхъя тәгъбир иткән Инҗил басмасыннан).

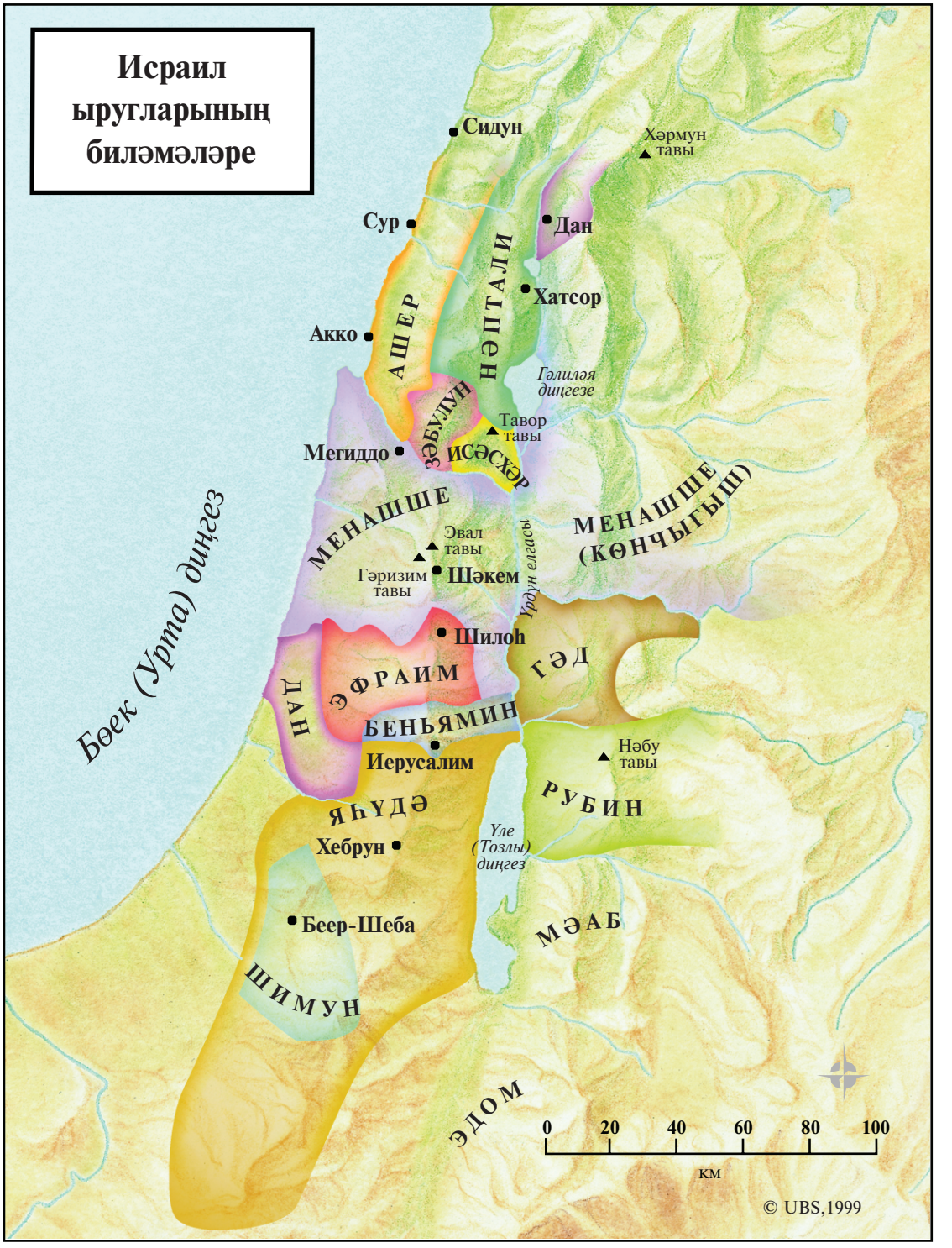
2005 Тәүрат. Казан.

2009 Маттай бәян иткән Яхшы хәбәр. Казан. (2001 нче елда чыккан Инҗил китабыннан).

ГЕОГРАФИК КАРТАЛАР

Борынгы Шәрык
Кара диңгез
Каспий диңгезе
Эгей диңгезе
ХИТТИЛӘР
ХУРИЛӘР
АШШУР
Харан
Нинәвә
Әкбатана
Алешпо
Угарит
Кипр
Хамат
Фырат елгасы
Тиг ер елгасы
МЕСОПОТАМИЯ (АРАМ-НАһАРАИМ)
Ашшур
Мари
Бөек (Урта) диңгез
Библ
АРАМ (СУРИЯ)
БАБИЛ
Сидун
Дәмәшкъ
Сур
Бабил
Шушан
Дор
Хатсор
Шәкем
ШУМЕР
Газа
КӘНГАН
Иерусалим
Ур
Хебрун
Беер-Шеба
Үле (Тозлы) диңгез
ГАРӘП ЧҮЛЕ
Фарсы култыгы
ЛУБ (ЛИВИЯ)
МИСЫР
МИДЬЯН
Нил елгасы
Кызыл диңгез
Ибраһимның сәяхәте
Борынгы бөек дәүләтләр кул астындагы жирләр (б. э. к. 1350 ел)
Мисыр
Хиттиләр
Бабил
0
125
250
500
км
© UBS,1999

Мисырдан – Кәнганга
Бөек (Урта) диңгез
КӘНГАН
Урдун елгасы
АММОН
Әрихә
Хишбун
Нәбу тавы
Газа
НӘГЕБ
Уле (Тозлы) диңгез
МӘАБ
НИЛ ЕЛГАСЫНЫҢ ТАМАГЫ
Рәмесес
Соган
ГӨШЕН
ШУР ЧҮЛЕ
СЫЙН ЧҮЛЕ
ЭДОМ
Питом
Суккөт
Кадыш-Барниа
Пунон
МИСЫР
Зур Әче күл
Он (Гелиополь)
ПАРАН ЧҮЛЕ
Йотбата
Ноф (Мемфис)
СЫЙН ЧҮЛЕ
Элат (Эсион-Гебер)
Магарат
Кызыл диңгез
Синай ярымутравы
Элим
Нил елгасы
Акаба култыгы
МИДЬЯН
Хасерот
Израильләрнең сәфәре
Фараз ителгән юллар
Синай (Хореб) тавы
Бөек (Урта) диңгез яры буйлап Кәнган җиренә иң кыска юл
0 50 100 150 200
км
© UBS,1999

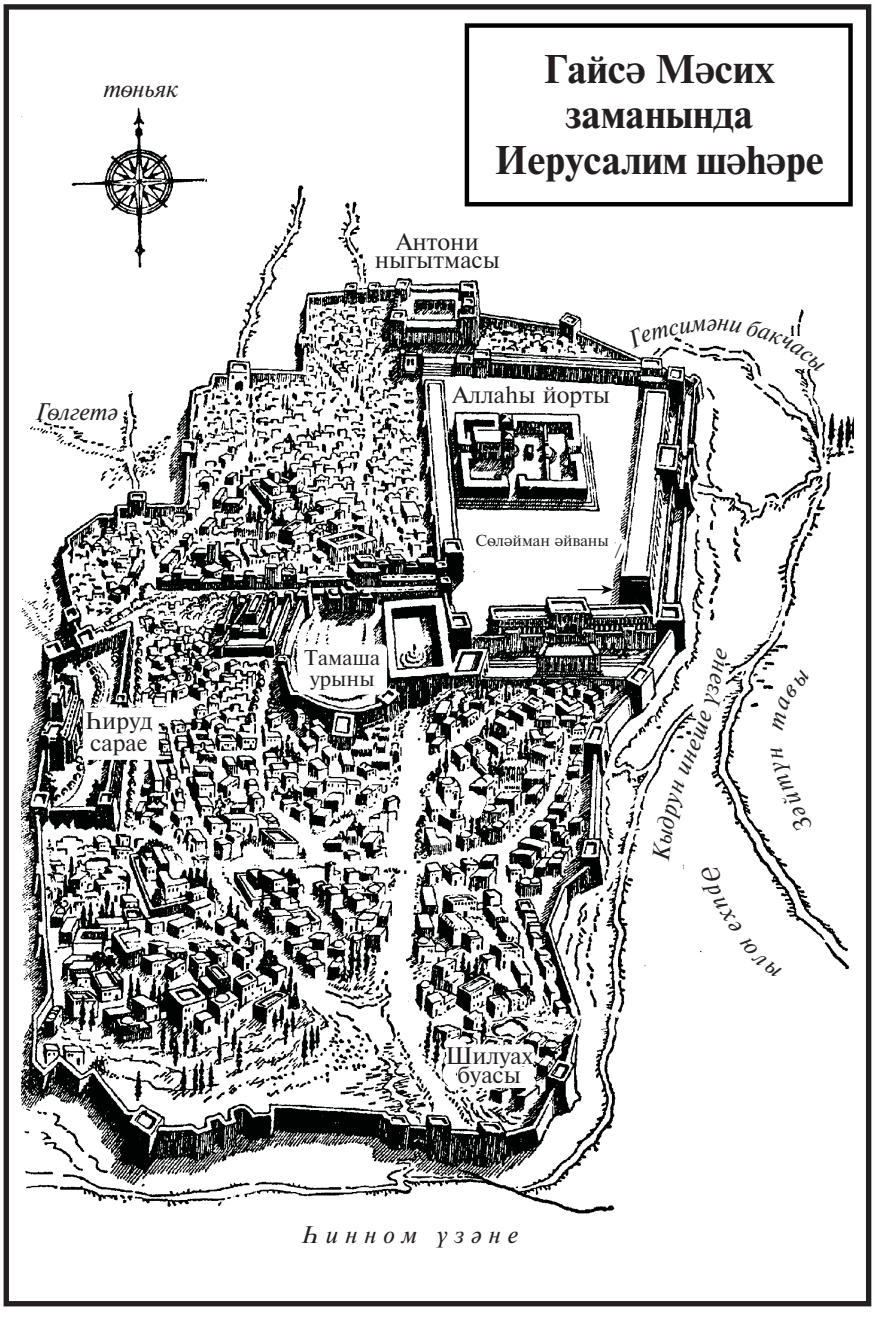

Израил ырыгларының биләмәләре
Сидун
Хәрмун тавы
Сур
Дан
Хатсор
Акко
АШЕР
НӘПТАЛИ
Гәлилә диңгезе
ЗӘБУЛУН
ИССАСХӘР
Тавор тавы
Мегиддо
МЕНАШШЕ
Эвал тавы
Гәризим тавы
Шәкем
Урдун елгасы
МЕНАШШЕ (КӨНЧЫГЫШ)
Бөек (Урта) диңгез
Шилоһ
ГӘД
ДАН
ЭФРАИМ
БЕНЬЯМИН
Иерусалим
Нәбу тавы
ЯҺҮДӘ
РУБИН
Үле (Тозлы) диңгез
Хебрун
Беер-Шеба
МӘАБ
ШИМУН
ЭДОМ
0 20 40 60 80 100
КМ
© UBS,1999

Шаул, Давыт
һәм Сөләйман идарә
иткән заманнарда
Исраил патшалыгы
Фырат елгасы
Типсах
Лебо-Хамат
ФОЙНИКӘЛЕЛӘР
Сидун
Дәмәшкъ
Бөек (Урта) диңгез
Сур
Дан
Хатсор
Дор
Рамут-Гилыгад
Ашдод
Иерусалим
Рабаһ
ПЕЛЕШТИЛӘР
Бәйт-Лехем
Газа
Хеврун
Уле (Тозлы) диңгез
Беер-Шеба
МӘАБ
Кадыш-Барниа
ЭДОМ
Эсион-Гебер
Шаул патшалыгының чикләре
Давыт патшалыгының чикләре
Сөләйман патшалыгының чикләре
0 50 100 150 200 250
км
Кызыл диңгез
© UBS,1999

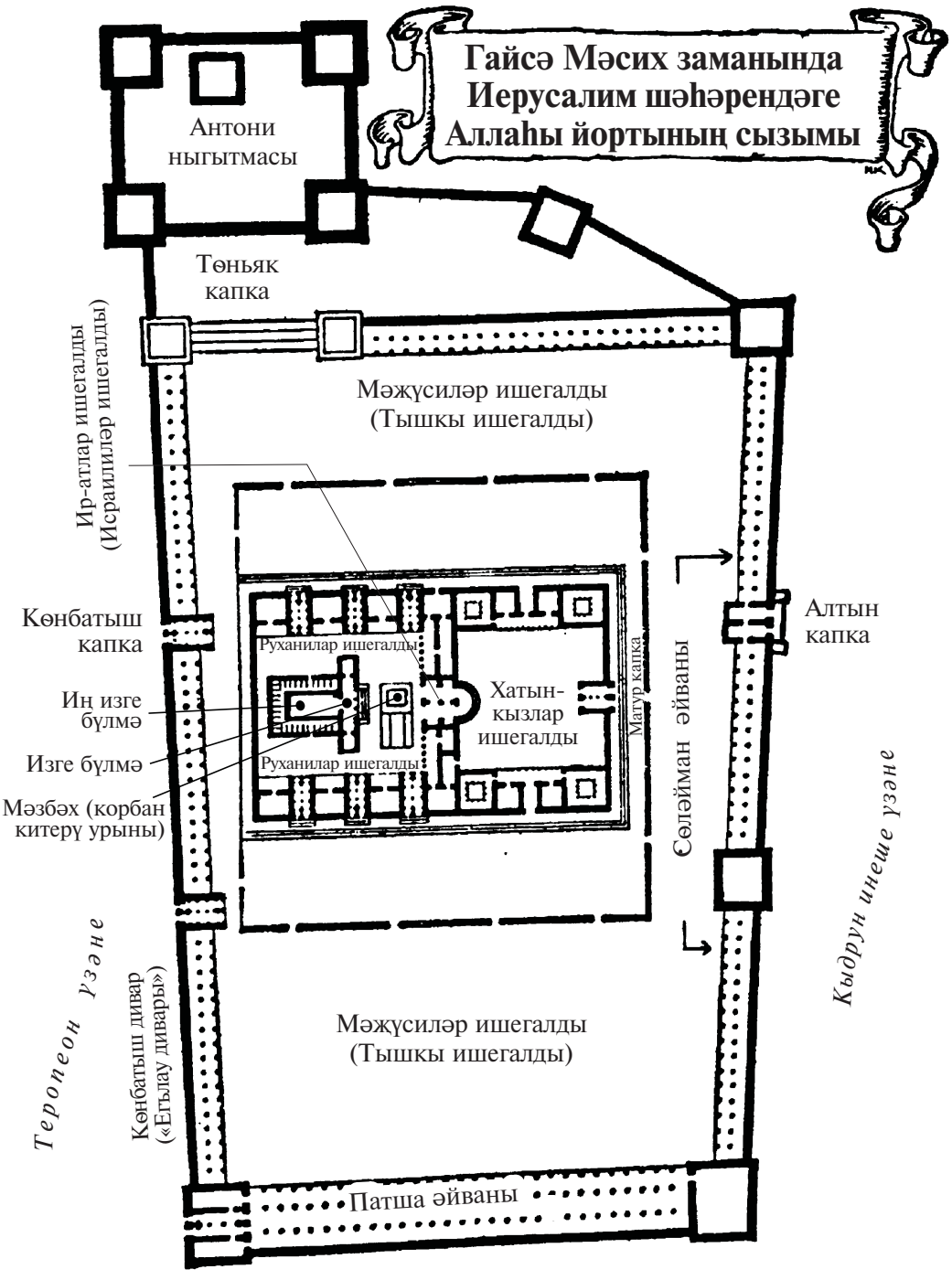

Исраил һәм Яһүдә патшалыклары
Исраил патшалыгының чикләре
Яһүдә патшалыгының чикләре
Сидун
ФОЙНИКӘ
Дәмәшкъ
АРАМ (СҮРИЯ)
Дан
Сур
Хатсор
Акко
Гәлилә диңгезе
Мегиддо
Дор
Бөек (Урта) диңгез
Бәйт-Шеан
Рамут-Гилыгад
ИСРАИЛ
Үрдүн елгасы
Самарея
Шәкем
АММОН
Шилоһ
Рабаһ
Ашдод
Бәйт-Эл
Әрихә
Иерусалим
Бәйт-Лехем
Ашкылун
ЯҺҮДӘ
Гәт
Газа
Хеброн
Уле диңгез
Беер-Шеба
МӘАБ
ПЕЛЕШЕТ
ЭДОМ
0 20 40 60 80 100
км
Кадыш-Барниа
© UBS,1999

Гайсә Мәсих заманында Рим империясе
ГАЛЛИЯ
ИТАЛИЯ
ИСПАНИЯ
Рим
Каспий диңгезе
Кара диңгез
ТРАКИЯ
Византия
ГӘЛӘТИЯ
МАКЕДУНИЯ
АСИЯ
Тарс
ГРЕЦИЯ
Эфес
Антиохия
КИПР
Сур
Дәмәшкъ
Бөек (Урта) диңгез
СИЦИЛИЯ
Карфаген
ЯҺУДИЯ
МАВРИТАНИЯ
КРИТ
Иерусалим
Күрини
Искәндәрия
АФРИКА
Нил елгасы
Рим империясенең чикләре
0 200 400 800
км
© UBS,1994

Гайсә Мәсих заманында Фәләстин җире
ФӨЙНИКӘ
Сидун
Сарепат
Сур
Хәрмун тавы
Дәмәшкъ
Филип Кайсариясе
ГӘҮЛӘНИТИС
ТРАХУНИТИС
ГӘЛИЛӘЯ
Пытулемаис
Хоразин
Кәпәрнаум
Бәйт-Сайда
Кәна
Тибериас
Гәлилә диңгезе
Насара
Бөек (Урта) диңгез
Кәрмил тавы
Гәдара
Скифополис
САМАРЕЯ
УН КАЛА
Кайсария
Самарея
Гәризим тавы
Сухар
Герәсә
Филадельфея
Ариматай
Урдун елгасы
Эммаус
Әрихә
ПЕРЕЯ
Явне
Ашдод
Иерусалим
Бәйт-Лехем
Кумран
Мәдебә
Ашкылун
ЯҺУДИЯ
Махер
Газа
Хебрун
Яһудия чүле
Уле диңгез
ИДУМАЯ
Сыйын чүле
Масада
Рафия
Беер-Шеба
НӘБАТИЯ
Ун кала
Филип идарәсендәге өлкә
Һируд Антипас идарәсендәге өлкә
Понти Пилат идарәсендәге өлкә
0
20
40
60
80
100
км
© UBS,1999

Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954,1967,1972

Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972

Рәсүл Паулның беренче сәяхәте
ГӘЛӘТИЯ
Писидия Антиухиясе
Икүниун
Лустра
Перги
Дерби
Тарс
КРИТ
Антиухия
КИПР
Саламин
Паф
Бөек (Урта) диңгез
0 125 250 500
км
Иерусалим
© UBS, 1994

МАКЕДУНИЯ
Филиппуй
Беруя
Тессалуникэ
Апуллуния
Троас
Рәсүл Паулның икенче сәяхәте
Көринт
Афина
Эфес
Писидия Антиухиясе
Икүниун
Лустра
Перги
Дерби
Тарс
КРИТ
Антиухия
КИПР
Саламин
Паф
Бөек (Урта) диңгез
0 125 250 500
км
Кайсария
Самарея
Иерусалим
© UBS, 1994

Рәсүл Паулның өченче сәяхәте
МАКЕДУНИЯ
Амфиполис
Филиппуй
Беруя
Неаполис
Тессалуникә
Апуллуния
Троас
Ассус
АХАЯ
АСИЯ ӨЛКӘСЕ
Митулини
Пергәм
Көринт
Смурна
Писидия Антиухиясе
Эфес
Икүниун
Милит
Лустра
Дербы
Родос
Патара
Тарс
СҮРИЯ
Антиухия
Бөек (Урта) диңгез
Сур
Пытулемаис
Кайсария
Иерусалим
0 125 250 500
км
© UBS, 1994
Рәсүл Паулның Рим шәһәренә сәяхәте
Рим
Өч кунакханә
Потиулуй
ИТАЛИЯ
ЛУКИЯ
Мура
СҮРИЯ
Ригиун
Книд
СИЦИЛИЯ
Суракүсәй
РОДОС
КИПР
Сидун
КРИТ
МАЛЬТА
Кайсария
Яхшы гаваньнар
Иерусалим
Бөек (Урта) диңгез
0 125 250 500
км
© UBS, 1994

Ачылыш китабында
телгә алынган җиде
Бердәмлек
Пергәм
Түәтәйрә
Сәрдәйс
Смурна
Филаделфея
Эфес
Лаудикея
Патмос
утравы
0
100
200
300
400
500
км
© UBS, 1999